Lärarhandledning · Historia och samhällskunskap · Åk 8 till gymnasiet · 68 minuter, 76 med fördjupningen

Rösträttsstriden i Stockholm

Eleverna följer kampen för rösträtt i Stockholm genom riktiga källor ur arkiven: ett foto, en polisrapport och vittnen i en rättegång, skrifter och tidningar från motståndarna, en affisch och ett brev. De jämför hur polis och vittnen beskriver samma kväll, sorterar motståndarnas argument och väger vad som drev fram rösträtten. Lektionen börjar och slutar med att eleverna tar ställning: när blev Sverige en demokrati?

Lektionens fråga

Varför tog det så lång tid innan alla fick rösta?

1	2	3	3b	4	5
Ta ställning 8 min	Kungsholmen 15 min	Argumenten mot 18 min	Fördjupning 8 min, valfri	Krafterna 15 min	Innan du går 12 min

Koppling till läroplanen

Centralt innehåll i korthet, inte ordagranna citat.

Lgr22, åk 7 till 9

Historia: demokratiseringen i Sverige, rösträttsfrågan och folkrörelserna.

Samhällskunskap: hur demokratin vuxit fram och hur människor kan påverka politiska beslut.

Källor: tolka, jämföra och värdera historiska källor.

Gy25, nivå 1

Historia: demokratiseringen och de politiska rörelserna kring sekelskiftet 1900.

Samhällskunskap: demokratins framväxt, makt och inflytande.

Källor: källkritik och tolkning av primärkällor.

Det här ska eleverna ta med sig

1. Rösträtten utvidgades i flera steg. År 1902 fick bara män som tjänade mer än 800 kronor om året rösta till andra kammaren. Reformen 1907 till 1909 gav de flesta män rösträtt. Kvinnorna fick vänta till beslutet 1919 och valet 1921, och några grupper fick vänta ännu längre.
2. Motståndarna menade att rösträtt skulle förtjänas, genom skatt eller värnplikt, och att nya väljare kunde skada landet. Liknande argument användes mot fler män 1902 och mot kvinnorna 1912 och 1913.
3. Rösträttsrörelsen använde många sätt: demonstrationer, möten, affischer och en namninsamling med 350 000 namn. Första kammaren sa ändå nej flera gånger innan beslutet kom 1919.
4. Källor från polisen och från vittnen kan beskriva samma kväll olika. Därför behöver man jämföra källor. Rätten dömde inte Anna Maria Engström för upplopp, men gav henne böter för att hon försökt få folkmassan att inte lyda polisen.

Förbered

- [ ] Skriv ut med knappen Skriv ut till klassen på lektionssidan. Ange antal elever och om ni gör fördjupningen.
- [ ] Utan knappen: Mitt blad ett per elev (ett ark), parhäftet ett per par (tre ark) och fördjupningen ett per elev (ett ark), bara om ni gör den. Allt dubbelsidigt.
- [ ] För 30 elever: 30 + 45 = 75 ark, eller 105 ark med fördjupningen.
- [ ] Stödversionen har samma sidor och nummer. Skriv ut den till de elever som behöver, utan att säga något i klassen.
- [ ] Öppna presentationen. Bild 1 ska synas när eleverna kommer in.

Två nivåer

Högstadiet: hoppa över steg 3b. Lektionen tar 68 minuter.

Gymnasiet: gör fördjupningen med Ann Margret Holmgrens brev. Lektionen tar 76 minuter.

Samma lektion finns i liveläget, där eleverna kan förstora källorna och slå på uppläsning och enklare svenska.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Bakgrund

Rösträtten i Sverige, steg för steg

1866	1909	1912	1914	1919	1921	1948	1989
Män som tjänar minst 800 kronor om året får rösta till andra kammaren.	Allmän rösträtt för män, från 24 år, om de betalat sin skatt.	Första kammaren säger nej till kvinnlig rösträtt.	350 000 namn för kvinnlig rösträtt lämnas till riksdagen.	Riksdagen beslutar om allmän och lika rösträtt.	Kvinnor röstar för första gången i riksdagsval.	Första riksdagsvalet där fattigvård och konkurs inte hindrar (beslut 1945).	Omyndigförklaringen avskaffas. Alla vuxna får rösta.

Varför tog det så lång tid?

Från 1866 fick män rösta till riksdagens andra kammare om de tjänade minst 800 kronor om året, hade en viss förmögenhet eller ägde jord. De flesta arbetare, och alla kvinnor, stod utanför. Rösträttsrörelsen växte kring sekelskiftet 1900, med stora demonstrationer i Stockholm 1902. Reformen 1907 till 1909 gav män från 24 år rösträtt till andra kammaren, men inte den som var skyldig skatt eller fick hjälp av fattigvården.

För kvinnorna dröjde det. Rösträttsrörelsen samlade 350 000 namn, höll möten och demonstrerade. Första kammaren sa nej flera gånger, bland annat 1912 med 86 röster mot 58. 1917 var det matbrist och stora demonstrationer, och 1918 fälldes frågan igen. 1919 beslutade riksdagen om allmän och lika rösträtt, och 1921 röstade kvinnor för första gången i ett riksdagsval.

Alla fick inte rösta ens 1921

Den som inte gjort värnplikt fick inte rösta förrän 1924. Den som var i konkurs eller fick hjälp av fattigvården fick inte rösta i riksdagsval förrän 1948 (beslutet togs 1945). Den som var omyndigförklarad av domstol fick inte rösta förrän omyndigförklaringen avskaffades 1989. Tanken att rösträtten skulle förtjänas levde alltså kvar länge, i lagen. Det är därför frågan När blev Sverige en demokrati? saknar ett självklart svar.

Valmyndigheten, Valsystemets och rösträttens historia. Sveriges Radio, Först 1989 fick alla vuxna medborgare rösta i Sverige.

Källorna

Alla källor kommer från Stockholmskällan, där Stadsarkivet, Stadsmuseet och Kungliga biblioteket lägger ut material fritt (CC BY). Texterna om varje källa är skrivna med egna ord utifrån Stockholmskällans beskrivningar. Utdragen har originalets stavning: *hv* för v, *af* för av, *qv* för kv. Läs gärna det första stycket högt så att eleverna hör att det är vanlig svenska. Svåra ord förklaras under varje källa.

Det källorna inte visar

Källorna visar hur rörelsen kämpade och vad motståndarna sa. De visar inte exakt vad som till sist avgjorde 1919. Låt eleverna resonera om det i steg 4, men styr bort från säkra påståenden som ”det var namnlistorna som gjorde det”. Poängen är att krafterna verkade tillsammans och vägde olika mycket vid olika tider. Ett bra svar visar hur två krafter hängde ihop och vad källan inte visar.

Stöd för den som behöver

Stödversionen av Mitt blad, parhäftet och fördjupningen har samma uppgifter, sidor och nummer. Källornas texter är omskrivna till enklare svenska, och längst ned på varje uppgiftssida finns ledtrådar och en meningsbank. Bilderna av originalen är desamma. Eleven kan arbeta i par med en klasskamrat som har vanliga häftet.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Lektionens gång, del 1

0:00
till 0:08

Steg 1 · Enskilt · Mitt blad, framsidan

Ta ställning

Säg

När blev Sverige en demokrati? Det finns inget självklart svar. Ringa in det år du tror mest på.

Du gör

- Dela ut Mitt blad, ett per elev. Visa bild 2. Eleverna ringar in ett år. Säg inget om svaren än.
- Räkna med handuppräckning hur många som valt varje år och skriv siffrorna på tavlan. Ni behöver dem i steg 5.
- Visa bild 3. Eleverna tittar på bilden och skriver i tre minuter.
- Låt några läsa upp. Visa bild 4 och berätta vad som hände.

Eleverna gör

- Ringar in ett år.
- Tittar på bilden och skriver vad de tror händer och varför.

Inget självklart svar
Varje år går att försvara. De fyra svaren visas på bild 14 i slutet av lektionen. Avslöja dem inte nu.

Stödsvar, bilden
Ridande poliser och en folkmassa på Gustav Adolfs torg i juni 1917, när tiotusentals arbetare demonstrerade mot matbristen och för allmän och lika rösträtt.

0:08
till 0:23

Steg 2 · I par · Parhäftet, sidan 1 och 2

Kungsholmen

Säg

Kvällen efter en stor demonstration 1902 grep polisen Anna Maria Engström på Kungsholmen. Ni läser polisens rapport och vittnena i rättegången. Vad gjorde hon?

Du gör

- Visa bild 5: teckningen från demonstrationen dagen före.
- Dela ut parhäftet, ett per par. Visa bild 6.
- Läs första stycket i polisrapporten högt, så att eleverna hör den gamla stavningen.
- Efter 12 minuter: paren ringar in i fråga 4 vad de tror att rätten beslutade. Räkna gissningarna med handuppräckning.
- Visa bild 7 med domen.

Eleverna gör

- Läser polisrapporten och svarar på fråga 1.
- Läser vittnena och svarar på fråga 2.
- Jämför och svarar på fråga 3.
- Gissar domen i fråga 4.

Domen
Rätten ansåg inte att det var bevisat att folkmassan gjort upplopp, så Engström dömdes inte för upplopp. Men hon fick 50 kronor i böter för att hon med sina ord försökt få folkmassan att inte lyda polisen.

Om tiden är knapp
Låt paren svara kort på fråga 1 och 2 och lägg tiden på fråga 3.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Lektionens gång, del 2

0:23
till 0:41

Steg 3 · I par · Parhäftet, sidan 3 och 4

Argumenten mot

Säg

1902 gällde striden rösträtt för fler män. 1912 och 1913 gällde den kvinnorna. Liknar motståndarnas argument varandra?

Du gör

- Visa bild 8. Paren läser de tre källorna på sidan 3 och rutan Två strider om rösträtten på sidan 4.
- Paren skriver källans nummer på varje kort och kortets bokstav i ett av fälten.
- Efter 12 minuter: paren svarar på fråga 3 längst ned på sidan 4.
- Efter 15 minuter: visa bild 9. Gå igenom korten i Båda och säg slutsatsen. 3 minuter.

Eleverna gör

- Läser källorna och rutan om de två striderna.
- Sorterar korten med bokstäver.
- Skriver vad motståndarna hade gemensamt (fråga 3).
- Jämför sitt svar med slutsatsen.

Säg efter genomgången: vad motståndarna hade gemensamt

Båda grupperna menade att rösträtt skulle förtjänas: 1902 genom att betala skatt, 1913 genom värnplikt. Båda kopplade rösträtten till att försörja sig själv. 1902 krävdes en inkomst på 800 kronor. 1912 sa motståndarna att kvinnor inte försörjde sig själva hela livet. Facit finns på sidan 6.

Vanligt fel

Eleven lägger allt om kvinnor i Båda. Fråga: står det i skriften från 1902?

0:41
till 0:49

Steg 3b · Enskilt · Fördjupningen, valfri

En röst för

Säg

Ann Margret Holmgren var med och startade rösträttsrörelsen i Stockholm. I ett brev räknar hon upp sina skäl. Vilka av motståndarnas argument svarar hon på?

Du gör

- Gör steget bara med gymnasieelever, eller med en klass som hinner.
- Dela ut fördjupningen, en per elev. Visa bild 10.
- Fråga några elever vilket skäl som var svårast att säga emot. Avsluta med slutsatsen i marginalen.

Eleverna gör

- Läser brevet.
- Svarar på fråga 1 och 2.

Säg efter steget: så bemötte holmgren motståndarna

Motståndarna sa att kvinnor inte förstod politik. Holmgren svarade att kvinnor redan gjorde mycket i skola, sjukvård och fattigvård.
Motståndarna sa att kvinnans plats var i hemmet. Holmgren svarade att rösträtten skulle hjälpa kvinnan att ta hand om hemmets och barnens intressen.

Hoppa över

Utan fördjupningen börjar steg 4 klockan 0:41 och lektionen slutar 1:08.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Lektionens gång, del 3

0:49
till 1:04

Steg 4 · I par · Parhäftet, sidan 5 och 6

Krafterna

Säg

Vad drev fram rösträtten, och vad bromsade den? Varje kraft bygger på en källa. Fundera också på hur krafterna hängde ihop.

Du gör

- Visa bild 11. Paren läser källorna på sidan 5 och ringar in riktning och styrka på sidan 6.
- Efter 9 minuter: paren svarar på fråga 4, hur krafterna samverkade.
- Efter 12 minuter: fråga några par hur två krafter hängde ihop, och varför beslutet kom just 1919. Visa bild 12 och läs slutsatsen. 3 minuter.

Eleverna gör

- Ringar in riktning och styrka för tio krafter.
- Skriver hur två krafter hängde ihop och nämner en källa.
- Jämför sitt svar med slutsatsen.

Slutsatsen: krafterna verkade tillsammans
Ingen kraft räckte ensam. Krafterna vägde olika mycket vid olika tider. Exakt vad som avgjorde visar inte källorna. Hela texten står på bild 12.

Inget facit för styrkan
Styrkan är en bedömning. Bedöm om eleven stöder sig på en källa.

1:04
till 1:16

Steg 5 · Helklass, sedan enskilt · Mitt blad, baksidan

Innan du går

Säg

Ni tog ställning i början av lektionen. När blev Sverige en demokrati, tycker ni nu?

Du gör

- Visa bild 13 och läs de fyra slutsatserna. Koppla varje slutsats till en källa ni använt. 3 minuter.
- Eleverna ringar in ett år igen på baksidan av Mitt blad. Räkna och jämför med steg 1. Visa bild 14 och gå igenom de fyra svaren. Eleverna skriver vem som inte fick rösta det året. 3 minuter.
- Visa bild 15. Exit ticket, 6 minuter. Samla in Mitt blad.

Eleverna gör

- Lyssnar och kopplar slutsatserna till källorna.
- Tar ställning igen och skriver vem som inte fick rösta det året.
- Skriver om motståndet och kampen, med ett exempel ur en källa för varje.

Utan fördjupningen
Steg 4 pågår 0:41 till 0:56 och steg 5 0:56 till 1:08.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Svar och stöd, steg 1 till 3

Steg 1 och 5: När blev Sverige en demokrati?

1909
Alla män från 24 år fick rösta till andra kammaren, om de hade betalat sin skatt och inte fick hjälp av fattigvården. Ingen kvinna fick rösta.

1921
Kvinnor röstade för första gången i ett riksdagsval, efter riksdagens beslut 1919 om allmän och lika rösträtt. Men den som inte hade gjort värnplikt fick inte rösta förrän 1924.

1948
Första riksdagsvalet där den som fick hjälp av fattigvården eller var i konkurs fick rösta (beslutet togs 1945). Kvar stod bara de som var omyndigförklarade av en domstol.

1989
Omyndigförklaringen avskaffades. Först då fick alla vuxna medborgare rösta.

Inget av svaren är fel. Det beror på vad man menar med demokrati. Därför är lektionens fråga: varför tog det så lång tid innan alla fick rösta? Ett starkt svar i steg 5 säger vem som fortfarande inte fick rösta det år eleven väljer.

Steg 2: En kväll på Kungsholmen

Fråga 1. Polisen säger att Engström höjde armarna över huvudet och högt uppmanade folkmassan att inte lyda polisen, och att folket tog intryck. Engström säger att hon var där men förnekar att hon höjde armarna och att hon uppmanade folket att inte lyda.

Fråga 2. Edman säger att hon ropade ”Lefve den allmänna rösträtten och qvinnans medborgarrätt” med ganska hög röst, men att bara de närmaste kunde höra, att hon brukade gestikulera när hon pratade och att folket inte trotsade polisen. Kristoffersson säger att han knappt hörde henne fast han stod bredvid. Polisen Althal säger att hon högt svarade att hon hade rätt att stå där.

Fråga 3. Ett starkt svar nämner var vittnet stod, vem vittnet höll med, och att polisen skrev rapporten för att förklara ett gripande. Arbetarna kallades av hennes försvar. **Fråga 4:** se domen i manuset. Ingen behöver ha gissat rätt.

Steg 3: Argumenten mot, facit

1902

A Den som inte betalar skatt ska inte få rösta *(Källa 3)*

D Kraven på rösträtt kommer från agitatorer, inte från folket *(Källa 3)*

H Höj arbetarnas löner till strecket i stället för att sänka strecket *(Källa 3)*

I Nya väljare skulle hjälpa fel personer till makten *(Källa 3)*

Båda

C Rösträtt måste man förtjäna genom något man gör för staten *(Källa 4 och Källa 3)*

G Den som inte försörjer sig själv ska inte bestämma *(Källa 5 och Källa 3)*

C: 1902 genom skatt, 1913 genom värnplikt. G: 1902 krävdes 800 kronor om året, 1912 sa motståndarna att kvinnor inte försörjde sig själva.

1912 till 1913

B Männen förtjänar sin rösträtt genom värnplikten *(Källa 4)*

E Kvinnans plats är i hemmet, med man och barn *(Källa 4)*

F Kvinnor saknar kunskap om politik och styrs av känslor *(Källa 5)*

Fråga 3, det gemensamma. Ett starkt svar: båda grupperna menade att rösträtt ska förtjänas genom något man gör för staten, och att den som inte försörjer sig själv inte ska bestämma. Med två kort som stöd, till exempel A och B eller C och G.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Svar och stöd, steg 3b till 5

Steg 3b: En röst för

Fråga 1. Motståndarna sa att kvinnor saknar kunskap om politik. Holmgren svarar att kvinnor redan gjort mycket i skola, sjukvård och fattigvård, och att det gått bra i länder där kvinnor röstar. Motståndarna sa att kvinnans plats är i hemmet. Holmgren vänder på det: kvinnan kan själv bäst ta hand om hemmets och barnens intressen. **Fråga 2:** alla svar går att försvara om de har ett skäl.

Steg 4: riktningen och fråga 4

1	Tusentals demonstrerar för rösträtt i Stockholm	Drev fram	Källa 6
2	Polisen skingrar demonstranter och många skadas av sablar	Bromsade	Källa 6
3	Fosterländska förbundet sprider en skrift mot utvidgad rösträtt	Bromsade	Källa 3
4	I Finland röstar kvinnor redan	Drev fram	Källa 9
5	Första kammaren säger nej till kvinnlig rösträtt, 86 mot 58	Bromsade	Källa 5
6	Rösträttsrörelsen lämnar 350 000 namnunderskrifter till riksdagen	Drev fram	Källa 7
7	Ett fullsatt möte kräver att kvinnor får rösträtt redan samma år	Drev fram	Källa 8
8	Tiotusentals arbetare demonstrerar mot matbristen och för allmän och lika rösträtt	Drev fram	Bilden på Mitt blad
9	Högern fäller kvinnornas rösträttsfråga igen	Bromsade	Källa 10
10	Protestmöte på Ladugårdsgärdet efter ett nytt nej	Drev fram	Källa 10

Fråga 4, hur krafterna samverkade. Ett starkt svar visar hur två krafter hängde ihop, till exempel att protestmötet 1918 (10) kom efter ett nytt nej samma år (9), eller att matbristen och demonstrationerna 1917 (8) ökade trycket efter flera nej i första kammaren (5). Inget svar behöver utse en kraft som starkast. Se slutsatsen på sidan 5.

Steg 5: exit ticket

Ett starkt svar nämner både motståndet och kampen, med ett exempel ur en källa för varje. Till exempel: motståndarna menade att rösträtt skulle förtjänas genom skatt eller värnplikt (Fosterländska förbundet, Holmqvist), och rörelsen samlade 350 000 namn (Källa 7) och demonstrerade (bilden från 1917). Det starkaste svaret visar att de två hängde ihop: rörelsen fick kämpa länge eftersom första kammaren sa nej flera gånger. Raden om vem som inte fick rösta: se de fyra svaren på sidan 6.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Källor och licenser

Bilden på Mitt blad. Ridande poliser på Gustav Adolfs torg, 5 juni 1917. Fotograf: Axel Malmström. Stadsarkivet. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/30174

Källa 1. Polisrapporten om Anna Maria Engström, 21 april 1902. Polisen i Stockholm. Stadsarkivet, Stockholms rådhusrätt, avdelning 3, brottmål 242 år 1902. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/27866

Källa 2. Vittnena i rättegången, Maj till augusti 1902. Stadsarkivet, Stockholms rådhusrätt, avdelning 3, brottmål 242 år 1902. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/27866

Källa 3. Att tänka på innan man lofvar eller beslutar, 1902. Fosterländska förbundet i Stockholm. Stadsarkivet, Stockholms stadsarkivs bibliotek. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/26871

Källa 4. Rösträttskrafvet för kvinnor, Juni 1913. Harald Holmqvist i Nya Dagligt Allehanda. Stadsarkivet, Anna Lindhagens samling volym 83. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/33264

Källa 5. Stora rösträttsdebatter i riksdagen, 19 maj 1912. Stockholms Dagblad. Stadsarkivet, tidningsklipp. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/28429

Källa 6. Från gårdagens demonstration. På Jakobstorg, 21 april 1902. Okänd tecknare, Stockholms-tidningen. Stadsarkivet, Stadsarkivets bibliotek. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/26889

Källa 7. Elin Wägner och namnlistorna, 1914. Okänd fotograf. Stadsmuseet, bildnummer SSMD000767. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/31403

Källa 8. Polisen övervakar ett rösträttsmöte, 10 januari 1917. Polisen i Stockholm. Stadsarkivet. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/32734

Källa 9. Varför vi önska rösträtt!, 1907. Tidskriften Idun. Stadsarkivet. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/33513

Källa 10. Högern har ånyo fällt kvinnornas rösträttsfråga, April 1918. Okänd. Kungliga biblioteket. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/26992

Källa 11. Ann Margret Holmgrens skäl för kvinnlig rösträtt, Odaterat. Ann Margret Holmgren till Carl Lindhagen. Stadsarkivet, Carl Lindhagens brevsamling. CC BY. stockholmskallan.stockholm.se/post/27121

Övriga källor

Valmyndigheten, Valsystemets och rösträttens historia (val.se). Sveriges Radio, Först 1989 fick alla vuxna medborgare rösta i Sverige (sverigesradio.se). Stockholmskällans beskrivningar av varje post. Vittnenas ord och Holmqvists insändare citeras ur Stadsarkivets renskrifter.

Bild och licens

Källorna återges med licensen CC BY från Stockholmskällan. Ange källan om du använder dem i annat material. Illustrationer av elever: Open Peeps av Pablo Stanley, CC0 1.0.

Materialet: Didaktikstudion, CC BY-NC-SA 4.0.

Hur gick det? Berätta på **didaktikstudion.se/rostrattsstriden/#omdome**